

رسالة فريده نيست

در:

اختلاف قراءات كتاب كريم

و تراجم

قاريان دهگانه

و رواياتشان

و كسانيكه در فن قراءت تصنيف کرده اند

آقای: علي اكبر قويم الدوله

ع. قويم

علم القراءه

قرائت علمی است که از اشکال و صور نظم قرآن مجید و ترتیب کتاب کریم از حیث اختلافات متواتره گفت و گو میکند. مبادی این علم شریف يك سلسله مقدمات مشهوره ایست مستند به تواتر و یا مقدمات گرفته شده از اسناد و اشخاص موثق است که شخصشان شایان اعتماد، گفتارشان درخور اطمینان بوده باشد.

غرض از علم قرائت ضبط وجوه اختلافهای متواتره و انواع قرائتها و کلیه امور متنسبه بدان است، باندازه می که برای جوینده این علم احاطه جامع و ملکه کامل حاصل گردد.

فایده علم قرائت نگاهداری کتاب خدای از تغییر و تبدیل و تحریف است. و نیز در این علم گفتگو میشود از صور نظم کلام الله از حیث اختلافهای غیر متواتره می که بسرحد شهرت رسیده باشد.

قرائت قرآن

علم قرائت اقدم علوم اسلامی است. قاریان در صدر اسلام شأن و مقام خاصی داشتند، بواسطه انگشت شمار بودن کسانی که از صحابه و تابعین نبشت و خوانند میدانستند آنانکه قرآن مجید را از بر کرده بودند قراء نامیده میشدند برای تمیزشان از دیگران که بیسواد بودند شماره حافظان کتاب کریم در روزگار رسول خدای رفته رفته فزونی گرفت که در پیش آمد بشر معونه هفتاد قاری کشته شدند.

قرآن در اوقات معین بر حسب پیش آمد و مقتضای حال منجماً بر قلب تابناک رسول اکرم فرود می آمد و مسلمین فرا می گرفتند در سینه های خود حفظ و بوجوه مختلفه بر حسب لغاتشان قرائت میکردند و اعراب لغات عدیده داشتند که فصیحترین آنها هفت بود و لغت قریش بر همه شان برتری داشت. و پیغمبر رخصت داده بود که کلام الله را بلغات خود تلاوت کنند: ان هذا القرآن نزل علی سبعة احرف. حدیث صحیح نبوی است پس از درگذشتن رسول خدا خلاف افتاد میان صحابه در قرائت پاره می آیات باختلاف وجوه القراءه و کوناگون گشتن قرائت در شهرها باختلاف لغت و ماخذ:

اهالی بصره قرآن را از ابو موسی الاشعری فرا گرفتند، کوفیان از عبدالله بن مسعود مردم دمشق از ابی بن کعب، و اهل حمص از مقداد بن الاسود، هر قطری ادعای کرد که قرائتش درست تر است. عثمان ازین اختلاف ترسید و قرائت را منحصر بلغت قریش ساخت و مصحفهایی نویسانیده بشهرهای مهم فرستاد.

باز چندی نگذشت که برای هر قطری قرائت خاصی بهم رسید و مردم هر شهری پیروی کردند از قاریینی که بدرستی قرائت او و شوق داشتند و رفته رفته کار قرائت استقرار یافت بر هفت یا ده قرائت معین که تواتر داشت نقلش از قاریان نامی باد. او آن قرائت را، و انتساب یافت به کسی که قرائت را از آن قاری روایت کرده است، فصارت هذه القراءات اصولا للقراءة.

حروف هفتگانه

امام بخاری و امام مسلم در صحیحین خود بروایت از عمر بن الخطاب آورده اند که رسول خدای گفت: ان هذا القرآن انزل علی سبعة احرف فاقرأوا ما تيسر منه. از آن علماء اسلام را خلاف است در اینکه مراد از حرفهای هفتگانه چیست؟ برخی گفته اند مراد توسع و تسهیل است، پاره می گفته اند مراد هفت معنی است: وعد، وعید، محکم، متشابه، حلال، حرام، قصص، اشغال، امر و نهی. دسته می گفته اند مراد صورت تلاوت و کیفیت نطق بکلمات قرآن از ادغام، اظهار، تفخیم، ترقیق، مد، قصر و اماله است. زیرا که عرب درین وجود مختلف اللغات بودند. خدای خواست که قرائت کتاب عزیز را بر ایشان سهل گرداند، تا هر قبیله ملائم لهجه خود بخواند و بر زبانش آسان گذرد.

ابو عبید گفت مراد هفت لغت از لغتهای عرب است: لغت تمیم، سعد، و این دو افصح لغاتند. قولی هم هست که لغتهای هفتگانه قرآن منحصر است در هضر، علی اختلاف قبایلها، لقول عثمان بن عفان: ان القرآن نزل بلغة قریش هم بنو النضر بن الحارث علی الصحیح من اقوال اهل النسب.

لغت هضر در کتاب کریم پراکنده است و در پاره می کلمات هم مجتمع آمده لقوله تعالی: و عبد الطافت، و نرنع و نلعب، و با عدیین اسفارنا، و بعذاب بیس.

دسته می گفته اند: مراد لغت قریش و هذیل و مردم یمن است.

قراء در صحابه

نامی ترین ائمه قرائت در صحابه رسول اکرم، پس از خلفاء چهار گانه راشدین رضوان الله علیهم، زید بن ثابت الانصاری، عبدالله بن مسعود الملکسی، ابوالدرداء عویمر بن عامر الانصاری و ابو موسی عبدالله بن قیس الاشعری الیمانی را نبشته اند. جلال الدین السیوطی در کتاب اتقان می گوید: میان اصحاب رسول خدای عثمان بن عفان و علی بن ابیطالب و ابی بن کعب و زید بن ثابت و ابوالدرداء و ابو موسی بقرائت قرآن شهره بودند.

ذهبی در طبقات القراء می گوید: وقد قراء علی ابی بن کعب جماعة من الصحابه منهم ابوهریره و ابن عباس و عبدالله بن السائب، و اخذ ابن عباس عن زید ایضاً و اخذ عنهم خلق من التابعین. قرائت کردند بر ابی بن کعب برخی از اصحاب رسول خدای که از ایشانند ابوهریره و پسر عباس و عبدالله سائب. و نیز فرا گرفت ابن عباس از زید بن ثابت و فرا گرفتند از ایشان گروهی از تابعین.

علاوه بر ابوهریره و عبدالله بن عباس و عبدالله بن السائب عبدالله بن عمرو بن العاص هم یکی از بزرگان ائمه صحابه است که بقرائت نامی بوده است.

قراء از تابعین

آنانکه مشهور شدند بقرائت قرآن مجید و استادی در این فن شریف از تابعین صحابه رسول اکرم در اقطار اسلامی پنج دسته اند:

۱ - کسانیکه در مدینه طیبه بودند: معاذ بن الحارث، عروة بن الزبیر، سعید بن المسیب، عمر بن عبدالعزیز، عطاء بن یسار، مسلم بن جندب، زید بن اسلم، سلیمان بن یسار، عبدالرحمان بن هرمز، محمد بن مسلم، شیبیه بن نصاح.

۲ - کسانیکه در مکه مکرمه بودند: عبید بن عمیر، مجاهد بن جبیر، طاوس بن کيسان، عکرمه بن عبدالله، عطاء بن ابی رباح، عبدالله بن ابی ملیکه، حمید بن قیس.